

Çocuk ve Ergenlerde Risk Faktörü: Boşanma

Risk Factor for Children and Adolescents: Divorce

Oğuzhan YILDIRIM¹, Yalçın DEMİR², Ümmügülsüm SAĞLAM³, Münür SUBAŞI⁴, Ali Rıza YILMAZ⁵

¹ Niksar Şehit Ömer Halisdemir Rehberlik ve Araştırma Merkezi – Uzman Psikolojik Danışman
• oguzhanyildirim.pdr@gmail.com • ORCID > 0000-0002-8174-9640

² Niksar Şehit Ömer Halisdemir Rehberlik ve Araştırma Merkezi – Uzman Psikolojik Danışman
• psdanydemir@gmail.com • ORCID > 0000-0001-5110-094X

³ Niksar Şehit Ömer Halisdemir Rehberlik ve Araştırma Merkezi – Psikolojik Danışman
• glsm_saglam@hotmail.com • ORCID > 0000-0003-1391-6539

⁴ Niksar Şehit Ömer Halisdemir Rehberlik ve Araştırma Merkezi – Psikolojik Danışman
• munur6015@gmail.com • ORCID > 0000-0002-3504-6493

⁵ Niksar Şehit Ömer Halisdemir Rehberlik ve Araştırma Merkezi – Psikolojik Danışman
• allirizza@gmail.com • ORCID > 0000-0003-1716-0257

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma / Research

Geliş Tarihi / Received: 2 Kasım / November 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 5 Kasım / November 2021

Yıl / Year: 2021 | **Cilt – Volume:** 1 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa / Pages:** 79-96

Atıf/Cite as: Yıldırım, O., Demir, Y., Sağlam, Ü., Subaşı, M. ve Yılmaz, A. R. "Çocuk ve Ergenlerde Risk Faktörü: Boşanma - Risk Factor for Children and Adolescents: Divorce", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi - Ondokuz Mayıs University Journal of Women's and Family Studies*, 1(2), Aralık 2021: 79-96.

ÇOCUK VE ERGENLERDE RISK FAKTÖRÜ: BOŞANMA

ÖZ:

Bu araştırmanın amacı, boşanmayı anlama, çocuk ve ergenlerdeki psikolojik değişimleri fark etme, boşanma sonrasında çocuğu bekleyen riskler hakkında bilgi sahibi olma, çocuk veya ergene okulda yardım etme konusunda öğretmenlerin düşüncelerini belirlemektir. Araştırmada nitel yöntemlerden fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu MEB'e bağlı okul ve kurumlarda farklı branşlarda görev yapan 67 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada, araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formu ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Veriler elektronik form aracılığıyla toplanmış, verilerin analizinde betimleyici istatistikler ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada, öğretmenler boşanmayı bir nesne, hayvan, duygu ve olaya benzetmişlerdir. Katılımcılar, anne babası boşanmış çocuk ve ergenlerin duygularından ve davranışlarından anlaşıldıklarını belirtmişlerdir. Çocuk ve ergenlerin duygu boyutunda en çok depresyon, yalnızlık, öfke, korku ve kaygı, güvensizlik; düşünce boyutunda en çok aile bütünlüğüne dair umut etme ve ait olma, sevme-sevilme ihtiyacıyla ilgili düşünceler, geçmiş yaşantıları anma, gelecek kaygısı/karamsarlık, başkalarını ve kendini suçlayıcı düşünceler; davranış boyutundaysa akademik sorunlar, kişilerarası ilişkilerde bozulma, dürtüsellik, düşük benlik algısı, davranış ve uyum problemleri yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler, boşanma sonrasında bağımlılık, zorbalık, devamsızlık gibi risk faktörleriyle çocuk ve ergenlerin karşılaşabileceğini, bu çocuk ve ergenlere okul ortamında en öncelikli hizmetin duygusal destek ve psiko eğitim olması gerektiğini; anne babası boşanmış çocuk veya ergenin kendisinden yardım istemesi halinde yakından ilgilenme, diğer paydaşlarla işbirliği, bilgi verme, dinleme, duygularını ifade etmesini sağlama, ebeveyn görüşmesi, teselli etme ve empati çalışması yapabileceklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Parçalanmış aile, Risk faktörleri.

RISK FACTOR FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS: DIVORCE

ABSTRACT:

The aim of this study is to determine the thoughts of teachers about understanding divorce, noticing psychological changes in children and adolescents, having information about the risks that await the child after divorce, and helping the child or adolescent at school. The method of the research is qualitative and the design is phenomenological approach. The study group of the research consisted of 63 teachers working in schools and institutions affiliated to the Ministry of National Education. A semi-structured question form and personal form were used in the re-

arch. The data was gathered via Google Form and descriptive statistics and content analysis were used in the analysis of the data. In the research, it was concluded that the participants compared divorce to an object, animal, emotion and event. The participants said that they understood children whose parents were divorced from their feelings and behaviors. The participants stated that, they experienced depression, loneliness, anger, fear anxiety and lack of confidence in the emotional dimension of children and adolescents; in the dimension of thought, they experiences thoughts that are about longing for family unit and the need to love and to be loved, longing for past experiences, future anxiety/pessimism, thoughts of blaming others and oneself. They experienced academic problems, deterioration in interpersonal relationships, impulsivity, low self-perception, and behavioral and adjustment problems in the behavioral dimension. Teachers stated that after divorce, children and adolescents can encounter with such problems as addiction, bullying and absenteeism. They also stated that the primary service in the school environment should be emotional support (love, trust...) and psycho education and if a child or adolescent whose parents are divorced asks for help, they can work closely, cooperate with other stake holders, provide information.

Keywords: *Divorce, Broken family, Risk factors.*

GİRİŞ

İnsanoğlu karşılaştığı yaşam sorunlarıyla mücadele edebilmek için beraber olmanın önemini binlerce yıl önceden fark etmiştir. Bu doğrultuda yakın ilişkiler kuran insanoğlu evlilik adı verilen birliktelikler oluşturmuştur. Bilinen 4000 yıllık geçmişi olan evlilik; zamanla değişen, yeni özelliklere bürünen, kimi zaman aksayan ve iyileştirilmesi gereken şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Evliliğin birbirinden farklı insanların bir araya gelmesiyle oluştuğu gerçeği dikkate alındığında bazı çatışma ve sorunların meydana gelmesi oldukça normaldir (Türkarlan, 2007). Bu problemlerin çözülememesi sonucu gerçekleşen boşanma, evliliğin yasal olarak sonlanması anlamına gelir. Aile üyelerini ve toplumu etkileyen boşanma birçok olumsuz duruma neden olsa da sağlıklı ve huzurlu bir ortamın tamamen ortadan kalkması durumunda daha mantıklı bir seçenek olarak görülebilir (Karakaya, 2018).

Boşanma genel olarak birey ve toplumu olumsuz yönde etkilese de bu durumdan en fazla çocuklar zarar görmektedir. Duygusal, fiziksel ve sosyal gelişimi için anne babasıyla geçireceği yaşantılar oldukça önemli olan çocuklar için boşanma travmatik bir süreç anlamına gelebilir (Serin ve Öztürk, 2007). Boşanmanın ardından çiftler ve bu süreçten etkilenen çocuklar farklı bir yaşam dönemine girmekte-

dirler. Aile, akraba, arkadaş vs. gibi sosyal destek sistemlerinden yardım almaları bu zorlu yaşantıyla mücadele etme noktasında önemlidir. Bu destekten mahrum kalan yetişkin ve çocuklar ise zihinsel, duygusal ve ruhsal açıdan birçok problem yaşarlar (Nazlı, 2000).

İnsanlık tarihinin her döneminde görülen boşanma olgusu çeşitli nedenlere dayalı olarak gerçekleşmiştir. Ancak boşanma nedenlerine toplu şekilde göz atıldığında ortak nedenlerin bulunduğu görülmektedir. Boşanma nedenlerinin genel olarak neler olduğu aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Evlenmeden önce eşlerin birbirlerini tam olarak tanıyamaması ve kişinin evleneceği kişiyi seçme fırsatının olmaması,
- Eşlerin farklı sosyoekonomik ve kültürel çevreye sahip olmaları,
- Eşlerin birbirlerinin yaşam alanlarına müdahalede bulunmaları ve özgürlüklerini ciddi biçimde kısıtlamaları,
- Eşlerin iletişim konusunda sorunlar yaşamaları,
- Eşlerin ailelerinin evliliğe sıklıkla müdahalede bulunmaları,
- Ekonomik sorunların yaşanması,
- Kadının eğitim düzeyinin yükselmesiyle ekonomik bağımsızlığını kazanması sonucu hakkını arama becerisi kazanması,
- Eşler arasında yaşanan patolojik kıskançlık ve birbirlerine güvenmeme sorununun yaşanması (Özgüven, 2000).

Türkiye’de son yıllarda artış gösteren boşanmalar çoğunlukla evliliğin ilk beş yılında (%35.3) gerçekleşmektedir. Bunu evliliğin 6-10 yılı (%20.7) takip etmektedir. Boşanma sayılarının 110-120 bin bandında olduğu 2010-2017 yılları ile boşanma sayılarının 140-150 bin bandında olduğu 2018-2020 yılları karşılaştırıldığında ise boşanmadaki kritik artış dikkat çekmektedir. Geçtiğimiz 2020 yılında gerçekleşen boşanma sonucu 124 bin 742 çocuğun etkilendiği ve velayete verildiği görülmektedir. Bu çocukların velayetlerinin %75.8’i anneye verilirken %24.2’si babaya verilmiştir (TÜİK, 2021).

Boşanmanın ardından bu süreçten en fazla etkilenen kişi olan çocukların bu durumu kabullenabilmeleri belli aşamalardan geçmelerine bağlıdır. Öncelikle boşanmayı kabullenmeme ve inkâr etme eğiliminde olan çocuklar ardından boşan-

maya neden olan etmenlere karşı aşırı bir öfke hissederler. Bir sonraki aşamada anne babasını barıştırmaya çabalayan çocuklar daha sonra depresif belirtiler göstermeye başlarlar. Son aşama olan beşinci aşamada ise zor süreçlerden geçen çocuklar anne babasının boşanmasını zamanla kabullenirler (Özgüven, 2000).

Alanyazın incelendiğinde boşanmanın çocuk ve ergenler üzerinde çeşitli olumsuz etkilerinin bulunduğu görülmektedir. Akademik başarıda düşüş, sosyal ilişkilerde bozulma, depresif belirtiler, dürtüsellik, saldırganca tutumlar ve ruh sağlığında bozulmalar en sık rastlanan problemlerdir. Ancak boşanma çocuk ve ergenler için yalnızca olumsuz deneyimlere neden olmamaktadır. Tamamen huzursuzluğun ve sağlıksız bir ortamın hâkim olduğu bir evliliğin sonlanması çocuklara bazen daha iyi bir ortam sunmaktadır. Boşanma sürecinden olumlu yönde etkilenen çocukların daha özgüvenli, sorumluluk sahibi ve becerikli olma gibi yeni özelliklere sahip oldukları da görülmektedir. Şiddetli çatışma ortamından kurtulan çocuklar daha huzurlu bir ortama kavuşmakta, problemleri ebeveyni ile daha az görüşmekte ve daha sağlıklı ebeveyni ile birlikte yaşama imkânına sahip olmaktadır (Yıldırım, 2021).

Çocuk ve ergenlerin yaşamında önemli bir yere sahip olan boşanma olgusunun etkileri birçok yerde kendini göstermektedir. Akademik başarıdaki düşüş, sosyal ilişkilerdeki sorunlar ve saldırganca tutum gibi sıklıkla görülen sorunlar özellikle okullarda dikkat çekmektedir. Bu problemler hem öğrencilerin gelişimine hem de eğitim öğretimin sağlıklı şekilde yürütülmesine zarar vermektedir. Bu konuda öğretmenler; gözlemleri, dikkatleri ve farkındalıkları sayesinde önemli bir role ve işleve sahip olmaktadır. Bu bağlamda araştırmada öğretmenlerin; boşanmayı anlama, çocuk ve ergenlerdeki psikolojik değişimleri fark etme, boşanma sonrasında çocuğu bekleyen riskler hakkında bilgi sahibi olma ve çocuk ve ergene yardım etme konusundaki düşüncelerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın, öğretmenlerin anne babası boşanmış çocuk ve ergenler hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeylerini ortaya çıkarma noktasında önemli bir yere sahip olacağı öngörülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen temelinde gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı bir desen olan fenomenolojik yaklaşım, kişilerin deneyimleri ve yaşadıkları dünya ile onlara yükledikleri anlamlara odaklanan hem felsefi bir yaklaşım hem de bir araştırma yöntemidir (Creswell, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 67 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 27'si kadın, 40'ı erkektir. Öğretmenlerin yaşları 23 ile 63 arasında değişiklik göstermiştir ($SS= 9.55, = 38.15$). Öğretmenlerin yaklaşık yarısı ortaokulda görev yapmakta, branş bilgileri incelendiğinde Sınıf Öğretmenliği ve Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı'nın ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bilgiler			
		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	40	59,70
	Kadın	27	40,30
Görev Yapılan Kurum	Ortaokul	29	43,28
	İlkokul	19	28,36
	Lise	13	19,40
	Anaokulu	4	5,97
	Mesleki Eğitim Merkezi	1	1,49
	Rehberlik ve Araştırma Merkezi	1	1,49
Branş	Sınıf Öğretmenliği	16	23,88
	Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı	9	13,43
	Okul Öncesi Öğretmenliği	8	11,94
	Matematik	8	11,94
	Rehberlik	5	7,46
	DKAB/İHL Meslek Dersi Öğretmeni	5	7,46
	Sosyal Bilgiler/Tarih	4	5,97
	Görsel Sanatlar	3	4,48
	Beden Eğitimi	2	2,99
	Bilişim Teknolojileri	1	1,49
	Coğrafya	1	1,49
	Felsefe	1	1,49
	Kimya	1	1,49
	Fen Bilimleri	1	1,49
	Belirtmeyen	1	1,49

Veri Toplama Araçları

Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış soru formu, literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

1. *Boşanma neye benzer?*
2. *Sizce anne babası boşanmış çocuk nasıl anlaşılır?*
3. *Sizce anne babası boşanmış çocuklar en çok hangi duyguları yaşarlar?*
4. *Sizce anne babası boşanmış çocukların zihninden en çok hangi düşünceler geçer?*
5. *Sizce anne babası boşanmış çocuklarda en çok hangi davranış değişiklikleri gözlemlenir?*
6. *Sizce boşanma sonrasında çocuğu bekleyen risk faktörleri neler olabilir?*
7. *Sizce anne babası boşanmış bir çocuğa, okul ortamında sağlanması gereken en öncelikli hizmet ne olabilir?*
8. *Anne babası boşanmış bir çocuk, size yardım isteğinde bulunmuş olsaydı ne/neler yaptınız?*

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formu, katılımcıların çeşitli değişkenlere göre durumlarını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bu form cinsiyet, yaş, medeni durum, görev yapılan kurum ve branş bilgisi sorularını içermektedir.

Verilerin Analizi

Katılımcıların yanıtları, elektronik form aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde, betimleyici istatistiklerden ve içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizinde elde edilen yanıtlar, kategori ve temalar oluşturularak tasniflendirilmiş, literatürle uyumlu olmasına özen gösterilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bulgular bölümünde yapılan içerik analiz sonucu ulaşılan tema ve kategorilere yer verilmiştir.

Tablo 2. “Boşanma Neye Benzer?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	Frekans
Nesne	Bardak (Kırık/çatlak)	3
	Çiçek (Solmuş)	2
	Ev (Yıkılmış/virane)	2
	Duvar (Odayı bölme)	1
	Elma (Bir elmanın iki yarısı)	1
Hayvan	Kuş (Özgürlüğe uçma/kanadı kırık olma)	6
	Tilki	2
	Tavuk (Tüyleri yolunmuş)	1
	Kelebek (Kısa ömürlü olma)	1
	Timsah (Gözyaşı)	1
	Maymun (İştah)	1
	Keçi (İnat)	1
	Canavar (Zarar verme)	1
Duygu	Boşluk hissi	3
	Kararsızlık	2
	Hasret	2
	Hüzün	2
	Eksik hissetme	2
	Yalnızlık	1
	Hayal Kırıklığı	1
	Çaresizlik	1
	Huzur	1
	Felaket	1
	Acımasızlık	1
Olay	Normal bir deneyim	5
	Yıkım	2
	Yol ayrımı	2
	Felaket	1
	Geçimsizlik	1
	Kargaşa	1
	Deprem	1
	Vahşet	1

Araştırmada, katılımcıların boşanmayı bir nesne (bardak, çiçek, ev...), hayvan (kuş, tilki, tavuk...), duygu (boşluk hissi, kararsızlık, hasret...) ve olaya (deneyim, yıkım, kargaşa...) benzettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. “Sizce Anne Babası Boşanmış Çocuk Nasıl Anlaşılır?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	Frekans
Duygu	Mutsuzluk	6
	Aşırı duyarlılık	5
	Öfke	5
	Değişken duygudurum	3
	Hüzün	3
	Mahcubiyet	1
	Yalnızlık	1
	Özgüven eksikliği	1
	Ürkeklik	1
	Şımarma	1
	Terk edilme korkusu	1
	Çaresiz	1
Kaygı	1	
Davranış	İçe kapanma	13
	Durgun/sessiz	12
	Farklılaşan davranışlar	12
	İlgiye/sevgiye muhtaç	5
	Davranım problemleri	3
	İzolasyon	2
	Dikkat dağınıklığı	2
	Çekingenlik	2
	Dikkat çekme	2
	Dalgınlık	2
	Cesaretsizlik	1
	Baş etme sorunları	1

Katılımcılar, anne babası boşanmış çocuk ve ergeni duygu (aşırı duyarlılık, mutsuzluk...) ve davranışlarından (içe kapanma, durgun/sessiz...) anladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. "Sizce Anne Babası Boşanmış Çocuklar En Çok Hangi Duyguları Yaşarlar?" Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	Frekans
Depresyon	Mutsuzluk	5
	Üzüntü	5
	Karamsarlık	5
	İçine kapanma	5
	Boşluk	3
	Suçluluk	3
	Çaresizlik	3
	Özlem	2
	İlgisizlik	2
	Hayal kırıklığı	2
	Hüzün	2
	Umutsuzluk	2
	Değersizlik	1
	Yorgunluk	1
	Depresyon	1
	Duygu sömürüsü	1
Masumiyet	1	
Yalnızlık	Yalnızlık	12
	Yoksunluk	6
	Terk edilmişlik	5
	Aidiyet eksikliği	2
Hırçınlık/Öfke	Öfke	6
	Şiddet	2
	Kızgınlık	2
Korku ve Kaygı	Kaygı	6
	Korku	3
Güvensizlik	Güvensizlik	11

Katılımcılar, çocuk ve ergenlerin duygu boyutunda en çok depresyon, yalnızlık, hırçınlık/öfke, korku ve kaygı, güvensizlik yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5. “Sizce Anne Babası Boşanmış Çocukların Zihninden En Çok Hangi Düşünceler Geçer?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	Frekans
Ait olma ihtiyacıyla ilgili düşünceler	Annem/babam beni bırakıp gidecek mi?	9
	Yapayalnız mı kalacağım?	8
Kendini suçlayıcı düşünceler	Benim yüzümden ayrıldılar	12
Aile bütünlüğüne dair umut etmeyle ilgili düşünceler	Annem babam tekrar bir araya gelse	9
	Keşke bir aile olabilsek	3
Gelecek kaygısı/karamsarlık	Ben ne olacağım?	9
Geçmiş yaşantıları anma	Anılar ve yaşanılan mutlu günler	8
Sevme-sevilme ihtiyacıyla ilgili düşünceler	Sevilmiyorum	5
Başkalarını suçlayıcı düşünceler	Neden benim ailem böyle	3

Katılımcılar, çocuk ve ergenlerin düşünce boyutunda en çok aile bütünlüğüne dair umut etmeyle ve ait olma, sevme-sevilme ihtiyacıyla ilgili düşünceler, geçmiş yaşantıları anma, gelecek kaygısı/karamsarlık, başkalarını ve kendini suçlayıcı düşünceleri olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 6. “Sizce Anne Babası Boşanmış Çocuklarda En Çok Hangi Davranış Değişiklikleri Gözlemlenir?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	Frekans
Akademik sorunlar	Ders başarısında düşme	2
	Dikkat dağınıklığı	1
	Odaklanma	1
	Disiplinsizlik	1
	Sorumluluklarını yerine getirmeme	1
Kişilerarası ilişkilerde bozulma	İçe kapanma	18
	Yalnızlık	6
	Arkadaşlık ilişkilerinde problem	1

Düşük benlik algısı	Özgüvensizlik	5
	Silikleşme	1
Dürtüsellik	Öfke	11
	Hırçınlık	11
	Agresiflik	6
	Sinirlilik	2
Davranış ve uyum problemleri	Şımarıklık	1
	Bağımlılık	1
	Kırcılık	1
	Abartılı gülme	1

Katılımcılar, çocuk ve ergenlerin davranış boyutunda akademik sorunlar, kişilerarası ilişkilerde bozulma, dürtüsellik, düşük benlik algısı, davranış ve uyum problemleri yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 7. “Sizce Boşanma Sonrasında Çocuğu Bekleyen Risk Faktörleri Neler Olabilir?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Frekans
Zorbalık	23
Madde Bağımlılığı	19
Okuldan kaçma	14
Evden kaçma	5
Ritüelleri yerine getirmede direnç	4
İçe kapanma	5
Bağlanma sorunları	5
İstismar	2
Akademik sorunlar	1

Katılımcılar, boşanma sonrasında bağımlılık, zorbalık, devamsızlık... gibi risk faktörlerinin çocuk ve ergenleri beklediğini belirtmişlerdir.

Tablo 8. “Sizce Anne Babası Boşanmış Bir Çocuğa, Okul Ortamında Sağlanması Gereken En Öncelikli Hizmet Ne Olabilir?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Tema ve Kategoriler

Tema	Kategori	Frekans
Duygusal destek	Sevgi	11
	İlgi	6
	Güven	5
	Akran desteği	5
	Duygularını ifade etmesini sağlama	4
	Değerli hissettirme	3
Psikoeğitim	Boşanma konusuyla ilgili bilgilendirme	4
	Uyum sağlama eğitimi	3
	Rehberlik hizmeti	2
	Psikolojik sağlamlık eğitimi	1
	Baş etme becerisi eğitimi	1

Katılımcılar, çocuk ve ergene okul ortamında en öncelikli hizmetin duygusal destek (sevgi, güven...) ve psikoeğitim olması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Tablo 9. “Anne Babası Boşanmış Bir Çocuk, Size Yardım İsteğinde Bulunmuş Olsaydı Ne/ Neler Yapardınız?” Sorusuna Verilen Yanıtlara İlişkin Oluşturulan Temalar

Tema	Frekans
Yakından ilgilenme	28
Diğer paydaşlarla işbirliği	10
Bilgi verme	5
Dinleme	4
Duygularını ifade etmesini sağlamak	3
Ebeveyn görüşmesi	3
Teselli etme	3
Empati	1

Katılımcılar, anne babası boşanmış çocuk veya ergenin kendisinden yardım istemesi halinde yakından ilgilenme, diğer paydaşlarla işbirliği, bilgi verme, dinleme, duygularını ifade etmesini sağlama, ebeveyn görüşmesi, teselli etme ve empati çalışması yapabileceklerini belirtmişlerdir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, katılımcıların boşanmayı bir nesne, hayvan, duygu ve olaya benzettikleri görülmüştür. Katılımcılar, anne babası boşanmış çocuk ve ergenleri duygu ve davranışlarından fark edebildiklerini ifade etmişlerdir. Çocuk ve ergenlerin duygu boyutunda en çok depresyon, yalnızlık, öfke, korku, kaygı, güvensizlik; düşünce boyutunda en çok aile bütünlüğüne dair umut etmeyle ve ait olma, sevme-sevilme ihtiyacıyla ilgili düşünceler, geçmiş yaşantıları anma, gelecek kaygısı/karamsarlık, başkalarını ve kendini suçlayıcı düşünceler; davranış boyutundaysa akademik sorunlar, kişilerarası ilişkilerde bozulma, dürtüsellik, düşük benlik algısı, davranış ve uyum problemleri yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Biliçi (2014) anne babası boşanmış çocukların ihmal edilmiş, ilgilenilmemiş, yüksek kaygılı ve hastalıklı olarak toplumda yerini alabileceğini belirtmektedir. Türkarslan'a (2007) göre anne babası boşanmış çocuklar kendilerini suçlu ve sorumlu hissetme eğilimindedir. Bunun yanında bu çocuklar üzüntü, gerileme, düşük okul başarısı, yalnızlık, reddetme ve uyku sorunları gibi problemlerle baş etmekte zorunda kalmaktadırlar. Anne babası boşanmış çocuk ve ergenlerin aynı zamanda bir yas sürecine girebileceğini belirten Yıldırım (2021) sevilen bir kişinin kaybında hissedilen öfke, hüznün, umutsuzluk gibi olumsuz duyguların yaşanabileceğini ifade etmiştir. Güler (2014) tarafından yapılan çalışmada ise boşanma sürecinde çocukların benlik saygıları düşerken depresyon düzeyleri artmaktadır. Alanyazında boşanma sürecindeki çocuk ve ergenlerin incelendiği araştırmalar ile mevcut araştırma bulgularının birbirini desteklediği görülmektedir.

Katılımcılar, boşanma sonrasında bağımlılık, zorbalık, devamsızlık gibi risk faktörlerinin çocuk ve ergenleri beklediği, okul ortamında en öncelikli hizmetin duygusal destek ve psiko eğitim olması gerektiği; anne babası boşanmış çocuk veya ergenin kendisinden yardım istemesi halinde yakından ilgilenme, diğer paydaşlarla işbirliği, bilgi verme, dinleme, duygularını ifade etmesini sağlama, ebeveyn görüşmesi, teselli etme ve empati kurma çalışması yapabileceklerini dile getirmişlerdir. Sağlam (2011) ile Winokuer ve Harris (2016) çocuk ve ergenlerin bu yeni yaşamına uyum sağlayabilmesi için duygularını rahatlıkla ifade etmeleri için ortam sağlamanın önemine vurgu yapmışlardır. Bu çocuk ve ergenlere yönelik yakından destek sunmanın ve ilgi göstermenin de iyileştirici olduğunu belirtmişlerdir. Eroğlu ve Topkaya (2019) bu çocukların olumlu benlik kavramları geliştirmeleri ve yeni yaşamlarına uyum sağlama becerisi göstermeleri için psikolojik danışmanlık ve rehberlik etkinliklerinin oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu araştırma bulgusuyla paralel olarak Karakaya (2018) ve Şahin (2019) boşanma sürecinde çocuklara destek olmak için okul ile aile işbirliğinin ve aile görüşmelerinin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu araştırma sonuçları da mevcut araştırmanın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Bu araştırmada anne babası boşanmış çocuk ve ergenlerin belli duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda öğretmenlerin ilgi, dikkat ve farkındalıklarının oldukça yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Ancak öğretmenlerin boşanmanın olumlu yönlerine ilişkin herhangi bir görüşünün olmadığı ve genellikle boşanmanın olumsuz tarafına vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Bununla beraber alanyazında, boşanmanın gerekli olduğu durumlarda çocuk ve ergenler için olumlu getirilerinin de bulunabileceğine ilişkin araştırma bulguları mevcuttur (Baynal, 2018; Sancaklı, 2014).

Araştırma bulgularından hareketle okul yöneticilerine, öğretmenlere ve psikolojik danışmanlara yönelik bazı önerilerde bulunulabilir. Boşanma sürecindeki çocuk ve ergenlerin duygularını rahatlıkla ifade etmelerini sağlamak ve onlarla yakından ilgilenererek destek olmak oldukça önemli görülmektedir. İhtiyacı olduğu düşünülen çocuk ve ergenlerin ruh sağlığı uzmanlarına yönlendirilmesi ve aile ile okul işbirliğinin kurularak görüşmelerin yapılması da çok gerekli görülmektedir. Okul psikolojik danışmanlarının bu öğrencilere yönelik psikososyal destek kapsamında bireysel ve grupla psikolojik danışma oturumları planlaması öğrencilerin sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerini olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKLAR

- Bilici, A. B. (2014). Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki psiko-sosyal etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79-110.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Eroğlu, Y., & Topkaya, N. (2019). Boşanma ile ilgili uyum güçlüğü çeken çocuklarda kişilik özellikleri ve benlik kavramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(52), 181-208.
- Güler, F. (2014). *Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısı depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nazlı, S. (2000). *Aile danışması*. Ankara: Nobel Yayın.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Sağlam, M. (2011). *Boşanma sürecinde olan ailelerdeki çocukların aile algılarının ve sorunlarının resimler aracılığı ile incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Serin, N. ve Öztürk, S. (2007). Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 117-128.
- Şahin, R. (2019). *Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TÜİK (2021, 25 Şubat). *Evlilik ve boşanma istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlilik-ve-Boşanma-Istatistikleri-2020-37211>
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme Yolları. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür Araştırma Dergisi*, 3(11), 99-108.
- Winokuer, H. R., ve Harris, D. (2016). *Principles and practice of grief counseling*. (Second Edition). New York:

Springer Publishing Company.

Yıldırım, O. (2021). Divorce, loss and grief: An overview of their effect on children and adolescents and theoretical framework. *Journal of Social Sciences and Education*. 4(2), 301-313.

RISK FACTOR FOR CHILDREN AND ADOLESCENTS: DIVORCE

EXTENDED ABSTRACT:

Thousands of years ago, people realized the importance of being together in order to cope with the life problems they face. For this purpose, people who have established close relationships have formed unions called marriage. Marriage emerges in a form that changes over time, sometimes faltering and needs to be improved. Since marriage consists of different people, it is quite normal for some conflicts and problems to occur. Divorce, which occurs because of not being able to solve these problems, means the legal termination of the marriage. Although divorce affects family members and society, it can be seen as a more logical option if a healthy and peaceful environment is destroyed.

The effects of the divorce phenomenon, which has an important place in the lives of children and adolescents, are seen in many places. Problems such as the decline in academic achievement, problems in social relations and aggressive attitudes draw attention especially in schools. These problems harm both the development of students and the conduct of education. In this regard, teachers have an important role and function thanks to their observations, attention and awareness. In this context, it was aimed to determine the thoughts of teachers about understanding divorce, noticing psychological changes in children and adolescents, having information about the risks that await the child after divorce, and helping children and adolescents. It was predicted that this study would have an important place in revealing the knowledge and awareness levels of teachers about children and adolescents whose parents are divorced.

The aim of this study is to determine the thoughts of teachers about understanding divorce, noticing psychological changes in children and adolescents, having information about the risks that await the child after divorce, and helping the child or adolescent at school. The method of the research is qualitative and the design is phenomenological approach. The study group of the research consisted of 63 teachers working in schools and institutions affiliated to the Ministry of National Education. 27 of the teachers are female and 36 are male. Their ages ranged from 23 to 63 (SD= 9.39, Mean= 37.46). 51 of the participants are married, 10 are single,

2 are divorced/widowed. Eight open-ended questions and personal information forms prepared by the researchers were used in the study. Descriptive statistics and content analysis were used in the analysis of the data. In the research, it was concluded that the participants compared divorce to an object (glass, flower, house...), animal (bird, fox, chicken...), emotion (empty feeling, indecision, longing...) and event (experience, destruction, turmoil...). The participants said that they understood children whose parents were divorced from their feelings (hypersensitivity, unhappiness...) and behaviors (introversion, stagnant/quiet...). In the dimension of thought, family unity and belonging, the need to love and be loved, longing for past experiences, future anxiety/pessimism, thoughts of blaming others and oneself; In the behavioral dimension, they stated that there would be academic problems, deterioration in interpersonal relationships, impulsivity, low self-perception, and behavioral and adjustment problems. Participants stated that risk factors such as addiction, bullying, absenteeism after divorce await children and adolescents, and that the primary service in the school environment should be emotional support (love, trust...) and psycho education. They stated that if a child or adolescent whose parents are divorced asks for help, they can work closely, cooperate with other stake holders, provide information.

In this study, it was understood that children and adolescents whose parents are divorced experience certain emotional and behavioral problems. It is striking that teachers' interest, attention and awareness are quite high in this regard. However, it is noteworthy that teachers do not have any opinion on the positive aspects of divorce and they generally emphasize the negative side of divorce. In addition, there are research findings in the literature that divorce can also have positive benefits for children and adolescents when it is necessary (Baynal, 2018; Sancaklı, 2014).

Based on the research findings, some suggestions can be made for school administrators, teachers and psychological counselors. It is considered very important to enable children and adolescents in the divorce process to express their feelings easily and to support them by taking care of them closely. It is important that children and adolescents who are thought to be in need be directed to mental health professionals. It is also considered very necessary to establish cooperation between the family and the school and to hold meetings. School counselors can plan individual and group counseling sessions within the scope of psychosocial support for these students. This practice will positively affect the social, emotional and mental development of students.

Keywords: *Divorce, Broken family, Risk factors.*

